

Devrim Sonrası MISIR Dış Politikası

Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına

İSMAİL NUMAN TELÇİ

SETA

**DEVİRİM SONRASI
MISIR DIŞ POLİTİKASI**
DÖNÜŞÜM ARAYIŞINDAN
MEŞRUIYET ÇIKMAZINA

**DEVİRİM SONRASI
MISIR DIŞ POLİTİKASI**
DÖNÜŞÜM ARAYIŞINDAN
MEŞRUIYET ÇIKMAZINA

İSMAİL NUMAN TELCİ
(EDİTÖR)

SETA

İsmail Numan Telci | İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde lisansını, Hochschule Bremen'de Avrupa Çalışmaları alanında yüksek lisansını, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim Sürecinde İç ve Dış Aktörlerin Rolü: 2011-2015" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 2012-2013 akademik döneminde Kahire Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak görev yapan Telci'nin *Mısır Devrimi Sözlüğü* (2013) ve *Mısır: Devrim ve Karşı Devrim* (2017) başlıklı iki kitabı yayımlandı. Halen Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü'nde öğretim üyesi olan Telci aynı zamanda SETA Dış Politika Direktörlüğü'nde görev yapmaktadır. Araştırma alanları arasında Mısır siyaseti, Mısır'daki toplumsal hareketler, Körfez ülkelerinin dış politikaları, Arap devrimleri ve devrim teorileri yer almaktadır.

SETA Kitapları 45
ISBN: 978-605-7544-13-1
© 2018 SETA Vakfı İktisadi İşletmesi
1. Baskı: Aralık 2018, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi
Düzeltili: Mustafa Said İşeri
Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
ÖNSÖZ	13

I. BÖLÜM

GİRİŞ

MISIR DIŞ POLİTİKASI: TARİHSEL BİR ANALİZ	19
İSMAIL NUMAN TELCİ	

II. BÖLÜM

KOMŞULARLA İLİŞKİLERDE SÜREKLİLİK VE KOPUŞ

MISIR'IN FİLİSTİN SİYASETİNDE STATÜKONUN DEVAMI	33
FATMA ZEHRA TOÇOĞLU, İSMAIL NUMAN TELCİ	

DEVRİMDEN DARBEME MISIR'IN GAZZE POLİTİKASI	50
BİLAL SALAYMEH	

MURSI'DEN SİSİ'YE MISIR-İSRAİL İLİŞKİLERİ	67
MENDERES KURT	

MISIR'IN LİBYA POLİTİKASI: SİYASAL İSTİKRARSIZLIĞA KATKI	94
EMRAH KEKİLLİ	

KRİZLERİN GÖLGESİNDE MISIR'IN SUDAN VE ETİYOPYA İLE İLİŞKİLERİ	112
HAYRİ ÖMER KHANGER, TALHA İSMAIL DUMAN	

III. BÖLÜM
**BÖLGESEL GÜÇ MÜCADELESİ
BAĞLAMINDA DIŞ POLİTİKA**

- SUUDİ ARABİSTAN-MISIR İLİŞKİLERİ:
İHVAN'I DIŞLAMAK, DARBİYİ KUCAKLAMAK** 133
MEHMET RAKİPOĞLU
- MISIR'DA DEVRİM VE KARŞI DEVRİM SÜRECİNDE
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ'NİN ROLÜ** 158
AHMET GÖKÇEN, İSMAİL NUMAN TELCİ
- DEVRİM VE KARŞI DEVRİM SÜRECİNDE
KATAR'IN MISIR POLİTİKASI** 173
MUSTAFA YETİM, TAMER KAŞIKÇI
- TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ:
İŞ BİRLİĞİNDEN ÇATIŞMAYA** 192
İSMAİL NUMAN TELCİ

IV. BÖLÜM
**MEŞRUIYET ARAYIŞI
VE KÜRESEL AKTÖRLER**

- ABD'NİN DEVRİM SONRASI MISIR POLİTİKASI:
İSTİKRARIN DEMOKRASİYE TERCİHİ** 217
AHMET HÜSREV ÇELİK
- DARBE SONRASI DÖNEMDE MEŞRULAŞTIRICI BİR
AKTÖR OLARAK ALMANYA'NIN MISIR POLİTİKASI** 235
MUHAMMED ALBOĞA
- FRANSA'NIN MISIR'DA BASKI REJİMİNİN
KURUMSALLAŞMASINDAKİ ROLÜ** 264
İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE

**MISIR-RUSYA İLİŞKİLERİ
VE SİSİ'NİN DENGE SİYASETİ** 291
İSMAİL NUMAN TELCİ

ÇİN'İN MISIR STRATEJİSİ 308
MUSTAFA CÜNEYT ÖZŞAHİN

V. BÖLÜM
**DIŞ POLİTİKAYI ETKİLEYEN
TEMEL UNSURLAR**

MISIR'DA EKONOMİK KRİZ VE DIŞ POLİTİKA 323
KADİR AYDIN

**MISIR'IN SİLAHLANMA STRATEJİSİ
VE DIŞ POLİTİKA** 349
VEYSEL KURT, OĞUZ GÜNGÖRMEZ

MISIR'IN ENERJİ SİYASETİ VE DIŞ POLİTİKA 368
RUMEYSA AYVERDİ, İSMAİL NUMAN TELCİ

TAKDİM

Arap devrimleri sürecinin en önemli ayaklarından birisi bölgenin en kadim ve önemli ülkelerinden birisi olan Mısır'da yaşanmıştır. Otuz yıllık Hüsnü Mübarek rejimi gösteriler sonucunda devrilirken ülkede demokratik bir düzenin kurulabileceğine dair bir umut ortaya çıkmıştır. 2012'de gerçekleşen seçimlerde Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle daha da pekişen bu umutlar 3 Temmuz 2013'te yaşanan askeri darbeyle son bulmuştur. Darbe sonrası dönemde Mısır 2011 öncesine kıyasla çok daha otokratik bir rejim haline gelirken bu durum iç siyasetten ekonomiye, güvenlikten dış politikaya her anlamda kendisini göstermiştir.

Mısır'ın 2011'deki devrimi izleyen dönemde dış politikada temelde iki farklı döneme şahitlik ettiği görülmektedir. Devrimin hemen ardından yönetime gelen Yüksek Askeri Konsey döneminde dış politikada Mübarek rejiminden ciddi bir farklılaşma görülmezken Muhammed Mursi'nin göreve gelmesiyle birlikte Kahire'nin bu anlamda öncelikleri esaslı bir şekilde dönüşmeye başlamıştır. Bir taraftan Türkiye ile hızlı bir yakınlaşma sürecine girilirken Mübarek dönemi boyunca Kahire'den hiçbir şekilde tehdit algılamayan Tel Aviv'e karşı söylemlerde sertleşme yaşanmıştır. 2013'teki darbeyle ise Mısır dış politikada 2011 öncesi döneme geri dönmüş, geleneksel tutumuna ilaveten Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bölge ülkeleriyle ve Rusya gibi küresel aktörlerle önceki yıllara nazaran daha yakın iş birliği içerisine girmiştir.

Kitabın Mısır dış politikasına odaklanmasının arkasındaki temel neden bu ülkenin Arap dünyasındaki konumu itibarıyla

özellikle bölgesel ve küresel aktörlerin Mısır'a yönelik politikalarının bir anlamda bu ülkelerin 2011 sonrası bölge politikalarının bir yansıması olarak görülebilecek olmasıdır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse Arap devrimleri süreci açısından değerlendirildiğinde birçok ülkenin Mısır'a yönelik politikaları bu ülkelerin genel anlamda Arap devrimleri karşısındaki pozisyonlarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Mısır'daki devrim ve karşı devrim süreci boyunca bu ülkenin dış politikası ve bu ülkeye yönelik diğer ülkelerin politikaları daha geniş çerçevede Ortadoğu'daki dönüşüm çabasını anlamlandırmak açısından hayati önemdedir.

Bu arka plan ışığında bu kitap Mısır'ın 2011 devrimi sonrasında dış politikada yaşadığı dönüşüme odaklanırken bu süreçte Kahire rejiminin dış politika önceliklerini ve yönelimlerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bunun yanında bölgesel ve küresel aktörlerin Mısır'daki farklı yönetimlerle olan ilişkilerine kapsamlı bir biçimde odaklanan kitap ele aldığı dönem boyunca Mısır ile yakın ilişki içerisinde olmuş ya da Kahire'nin dış politikasında önceliğe sahip olan ülkeleri incelemektedir.

Bu bağlamda kitapta 2011 sonrası dönemde Mısır'ın Türkiye, Katar, Suudi Arabistan, BAE, İsrail, Filistin, Gazze, Libya, Sudan, Etiyopya, ABD, Almanya, Fransa, Rusya ve Çin ile olan ilişkileri değerlendirilmektedir. Bunun yanında Mısır dış politikasını ekonomi, silahlanma ve enerji bağlamlarında inceleyen üç bölüm de kitapta yer almaktadır.

Bu geniş çerçevesi ve bağlamı açısından ele alındığında elinizdeki kitap 2011 sonrası dönemde Mısır'ın dış politikasını kapsamlı biçimde anlatmanın ötesinde bölgesel ve küresel aktörlerin Ortadoğu siyasetini, bu ülkelerin Arap devrimleri sürecine karşı yaklaşımlarını ve yine bölgedeki dönüşüm girişimleri karşısındaki tutumlarını ortaya çıkarması bakımından da önemli bir alanda literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Yazarlarının farklı üniversitelerden akademisyenler ve araştırma kuruluşlarından uzmanların olduğu *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına* kitabı özelde Mısır genelde Ortadoğu'yu çalışan araştırmacılar ve siyaset yapıcılar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu noktada bölgenin önde gelen diğer ülkelerinin dış politikalarına odaklanan çalışmaların önümüzdeki dönemde artması bölge siyasetinin ve küresel aktörlerin Ortadoğu politikalarının anlaşılması adına hayati önem taşımaktadır.

Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

ÖNSÖZ

Ortadoğu ve Arap coğrafyasının kadim siyasi aktörlerinden olan Mısır 25 Ocak 2011'de başlayan devrim gösterileriyle siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda bir kırılma yaşamıştır. On sekiz gün süren protestoların sonunda otuz yıldır iktidarda olan Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle ülkede demokratik, çoğulcu ve sivil bir rejimin kurulabileceğine dair güçlü bir motivasyon ortaya çıkmıştır. Devrimci aktörler yakalanan momentumun kaybedilmemesi adına Mübarek sonrası dönemde iktidarı eline alan Yüksek Askeri Konseye baskı yaparak en kısa sürede sivil aktörlerin idaresinde bir yönetimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Müslüman Kardeşler hareketinin iktidar kadrolarında kaldığı ve demokratikleşme adına adımların atıldığı kısa bir dönemin ardından 3 Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbe Mısır'ı yeniden eski karanlık ve baskıcı günlerine geri döndürmüştür.

2011'deki devrim ve 2013'teki karşı devrim süreçlerinin şüphesiz en önemli dinamikleri Mısır'ın yerel aktörleridir. Ancak özellikle 2013'teki askeri darbe ve sonrasında yaşanan süreçte dış aktörler de önemli rol oynamıştır. Gerek bölgesel gerekse küresel aktörlerin Mısır'a yönelik politikaları ülkede gerçekleşen devrim sürecinin kaderini belirleyen en hayati unsur olmuştur.

Bu durumun daha kapsamlı biçimde anlaşılabilmesi adına bu kitap Mısır'ın 2011 sonrası dış politikasına odaklanmaktadır. Mısır siyasetinde etkili olan on dört başkent ile Kahire arasındaki ilişkilerin 2011'den bu yana nasıl cereyan ettiği, bu ülkelerin Mısır'daki siyasi dönüşüm karşısındaki pozisyonları ve Kahire yönetimlerinin

bu ülkelere karşı yaklaşımları kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Kitapta ayrıca enerji, silahlanma ve ekonomi konuları da dış politika bağlamında değerlendirilmektedir.

Kitabın başlıca üç hedefi bulunmaktadır: Bunlardan ilki ve en önemlisi Mısır'daki devrim ve karşı devrim süreçlerinde dış aktörlerin nasıl rol oynadığının ortaya çıkarılmasıdır. 2011'deki devrim sonrası dönemde hangi ülkelerin Mısır'ın demokratikleşme sürecine destek verdiği ya da bu süreci baltalamaya çalıştığı gözler önüne serilirken 2013'teki karşı devrim sürecinin "başarılı" bir biçimde gerçekleşmesinde hangi ülkelerin rol oynadığı ortaya konulmuştur. Öte yandan karşı devrim girişiminin kurumsal hale gelmesi ve ülkede kurulan askeri rejimin uluslararası meşruiyetini sağlaması anlamında özellikle Batılı ülkelerin rolleri de detaylı biçimde incelenmiştir.

Kitabın ikinci önemli hedefi de Mısır dış politikasının 2011 devrimi sonrası geçirdiği dönüşümün ortaya konulmasıdır. Önce Yüksek Askeri Konsey, daha sonra demokratik seçimlerle iktidara gelen Muhammed Mursi ve son olarak da askeri darbeyle yönetime el koyan Abdülfettah Sisi'nin iktidarları döneminde ne yönde bir dış politika stratejisi izlendiği kitabın ortaya çıkarmayı amaçladığı bir husustur. Bu sayede 2011'den bu yana temelde üç farklı siyasi dönemden geçen Mısır'ın dış politikada süreklilik ve kopuş yaşadığı alanlar daha açık biçimde görülebilecektir.

Kitabın bir başka hedefi ise Mısır'ın küresel ve bölgesel siyasetteki önemine vurgu yapmaktır. Politik, ekonomik, demografik, coğrafi ve kültürel anlamda Ortadoğu'nun en önemli ülkelerinden birisi olan Mısır'ın hangi bölgesel ve küresel aktörlerin dış politika ajandasında yer aldığı ve bu bağlamda nasıl bir yere sahip olduğunun gösterilmesi de bu ülkenin bölgesel ve küresel siyasetteki öneminin anlaşılması adına hayatidir.

Kitap Mısır uzmanlarından ziyade Mısır ile ilişkisi ele alınan ülkelerin uzmanları tarafından hazırlanmış bölümlerden oluşmaktadır.

Her bölüm ilgili ülkenin Mısır ile 2011'den bu yana olan ilişkisine odaklanırken bunu özellikle siyasi bağlamda yapmaktadır. Öte yandan Mısır'daki iktidarların dış politika vizyonları ve bölgesel ve küresel aktörlerle olan ilişkilerinde hangi politik tercihlerde buldukları da incelenmektedir. Toplamda on sekiz bölümden oluşan kitap farklı kurumlara mensup geniş bir araştırmacı grubunun katkılarıyla ortaya çıkmıştır.

Kitabın ilk bölümü Mısır dış politikasının temel dinamiklerini tarihsel açıdan kısaca incelemektedir. İsmail Numan Telci'nin kaleme aldığı bu bölüm Mısır dış politikasının geçmişten günümüze seyri, öncelikleri ve temel yönelimlerini açığa çıkarmaktadır. Kitabın sonraki kısımları ülke odaklı çalışmalardan oluşmaktadır.

Mısır'ın 2011'den bu yana inişli çıkışlı bir ilişkiye sahip olduğu Türkiye ile ilişkilerinin İsmail Numan Telci tarafından kaleme alındığı kitapta Körfez ülkelerinden Katar'la ilişkiler Mustafa Yetim ve Tamer Kaşıkçı, Suudi Arabistan'la ilişkiler Mehmet Rakipoğlu ve Birleşik Arap Emirlikleri ile ilişkiler de Ahmet Gökçen ve İsmail Numan Telci tarafından yazılmıştır.

Mısır'ın doğrudan komşuları olan Libya ile ilişkiler Emrah Kekilli, Sudan ve Etiyopya ile ilişkiler Hayri Ömer Khanger ve Talha İsmail Duman, İsrail'le ilişkiler Menderes Kurt, Gazze ile ilişkiler Bilal Salaymeh ve Filistin'le ilişkiler Fatma Zehra Toçoğlu ve İsmail Numan Telci tarafından kaleme alınmıştır.

Mısır'ın uluslararası aktörlerle ilişkileri bağlamında analiz edilen ülkeler olarak da Amerika Birleşik Devletleri Ahmet Hüsrev Çelik, Fransa İbrahim Bachir Abdoulaye, Almanya Muhammed Alboğa, Rusya İsmail Numan Telci ve Çin Mustafa Cüneyt Özşahin tarafından incelenmiştir.

Kitabın son üç bölümünde ise Mısır dış politikası üç farklı bağlamda değerlendirilmiştir. Kadir Aydın dış politikayı ekonomi bağlamında ele alırken Veysel Kurt ve Oğuz Güngörmez Mısır'ın silahlanma stratejisini dış politika açısından incelemiştir. Son olarak

da İsmail Numan Telci ve Rumeysa Ayverdi'nin makalesi Mısır'ın enerji politikalarına dış politika çerçevesinde odaklanmaktadır.

Mısır'ın 2011 sonrası dönemde dış politikasını, bölgesel ve küresel aktörlerle ilişkisini ve bu dönemde yaşanan süreklilik ve kopuşları kapsamlı biçimde analiz eden bu kitabın ortaya çıkmasında katkıda bulunan tüm yazarlara teşekkür ederim. Bunun yanında kitabın yayına hazırlanması sürecine katkıda bulunan Kemal İnat, Muhittin Ataman, Nebi Miş, Murat Yeşiltaş, Mehmet Akif Memmi ve Tuba Öztürk Horoz'a ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

İsmail Numan Telci
Sakarya, 30 Aralık 2018

BİR

GİRİŞ

MISIR DIŞ POLİTİKASI: TARİHSEL BİR ANALİZ

İsmail Numan Telci*

GİRİŞ

Arap coğrafyasının askeri anlamda en güçlü, kültürel açıdan en kadim ve siyasi bakımdan en fazla nüfuza sahip ülkesi Mısır tarih boyunca bölgedeki siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelerin önde gelen aktörü olmuştur. Bu yönüyle Mısır dış politikası da bölgesel ve küresel aktörler açısından büyük önem taşımıştır. Her ne kadar Mısır Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsızlık yönünde adım atsa da Batılı aktörlerin hakimiyetinin günümüze dek sürdüğü bir ülke olmuştur. Bu durum ülke dış politikasına da yansımıştır. 1952'deki Hür Subaylar darbesinden sonra Cemal Abdünnasır döneminde Rusya'ya yakın bir çizgide olan Mısır daha sonraki Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek yönetimleri boyunca tam anlamıyla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yörüngesine girmiştir. 2011'deki devrimin ardından Muhammed Mursi döneminde bu anlamda bir kesinti yaşanmış ancak 2013'teki askeri darbeyle dış politika anlamında 2011 öncesi döneme geri dönmüştür. Mısır dış politikasını tarihsel bir bağlama oturtmadan önce bu anlamda hangi unsurların etkisinin bulunduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Mısır'ın dış politikasını şekillendiren unsurların başında coğrafi konum gelmektedir. Afrika ve Asya arasında bir geçiş noktası olan Mısır, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan bir hatta ev sahipliği yapmaktadır. Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz küresel ticaretin gerçekleştiği en önemli geçiş güzergahlarından birisidir. Öte yandan dünyanın enerji ticareti de önemli ölçüde bu hat üzerinden gerçekleşmektedir. Akdeniz'e 1.050 kilometre sahili olan Mısır Avrupa ülkeleri açısından özellikle güvenlik bağlamında önem taşımaktadır. Öte yandan Mısır'ın Ortadoğu'nun siyasi ve askeri

* Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, SETA

anlamda en güçlü ÷lkelerinden İsrail'e sınırının bulunması da bu ÷lkeyi özellikle Tel Aviv'in müttefikleri Batılı ÷lkeler açısından hayati kılmaktadır. Mısır bu konumu sebebiyle tarih boyunca büyük devletlerin egemenlik kurmak istedikleri bir ÷lke olmuştur.

Mısır dış politikasını belirleyen bir diğer öne çıkan unsur ise kimliktir. Her ne kadar Mısır halkı genel olarak Arap kimliğini benimsemiş olsa da ÷lkenin Antik Mısır'a dayanan kadim geçmişi kendine özgü bir Mısırlı kimliği oluşturmaktadır. Bu kimlik tarih boyunca Akdeniz medeniyeti, İslam kültürü ve Arap milliyetçiliğinden de etkilenerek bugünkü halini almıştır. Abdünnasır dönemiyle Arap milliyetçiliği ve Pan-Arabizm söylemi zirve dönemini yaşarken İsrail'e karşı kaybedilen savaşlar, ABD yörüngesine girilmesi ve ekonomik yozlaşma gibi nedenler Mısır'ın kimliksel dokusuna zarar vermiştir. Bu durumun da etkisiyle Mısır'da Arap milliyetçiliği zamanla marjinalleşirken ulusal çıkarlar ve güvenliğin ön planda olduğu bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Mübarek döneminde siyaset kurumunun zayıflaması, ordunun güçlenmeye devam etmesi ve sadece elitlerin öncelendiği bir düzenin meydana gelmesi Mısır dış politikasını da etkilemiştir. Bu dönemde ordunun iç siyasette olduğu gibi dış politikada da etkisi bulunduğu görülürken güvenlik temelli bir dış siyaset izlenmiştir. Kişisel ilişkiler üzerinden cereyan eden bu dış politika halkın taleplerinden uzak bir kimlik taşımıştır.

Ekonomi de Mısır dış politikasında rol oynayan etkenler arasında sayılabilir. Her ne kadar Arap coğrafyasının en büyük ekonomilerinden birisi olsa da Mısır bu anlamda yetersiz ve güçsüz bir yapı sergilemektedir. Sanayileşme ve ekonomik modernleşme anlamında başarısız bir geçmişe sahip ÷lke büyük oranda bir tarım toplumu olarak kalmıştır. Abdünnasır döneminde savaşlarla yıpranan Mısır Sedat döneminde ABD ile kurulan stratejik ilişkilerle toparlanmaya çalışmış fakat bu çabalar yetersiz olmuştur. Bu durum kötü yönetim ve yolsuzluklarla birleşince ekonomik gerileme devam etmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin derinleşmesi ve işsizlik oranının

giderek artması 2011'deki toplumsal ayaklanmanın başlıca nedenleridir. Mısır ekonomisi kendi kaynaklarından beslenemediği için uzun yıllar boyunca dış yardımlara muhtaç kalmıştır. Bu durum 2011 sonrası dönemde daha da kötüleşmiştir. Devrim sonrası süreçte dış yardımların daha da artması Mısır'ı ekonomide olduğu gibi dış politikada da bağımlı hale getirmiştir.

MODERN MISIR'IN DIŞ POLİTİKASI: TARİHSEL BİR ARKA PLAN¹

Mısır Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde milliyetçilik dalgasına sahne olmuş ve bu durum ülkenin dış politikasını önemli biçimde etkilemiştir. Arap milliyetçiliğinin geniş kitlelerce benimsenmesi Mısır dış siyasetinin de bu ideolojik akımdan etkilenmesine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasının ardından Mısır'ın bağımsızlığını kazanma hedefiyle ulusçu avukat Saad Zaglul liderliğinde bir kurul oluşturulmuş fakat bu kurulun İngiliz makamlarıyla görüşme talebi reddedilmiş, Zaglul ve arkadaşları Malta'ya sürülmüştür. 8 Mart 1919'da gösteri ve grevler başlamış ve neticede Zaglul ve arkadaşları serbest bırakılmıştır. Aralık 1919'da İngilizler kendi çıkarlarını koruma altına alarak Mısır'a bağımsızlık vermeyi kabul etmiş ve 28 Şubat 1922'de Mısır'ı belli şartlarla bağımsız ilan etmiştir.

Böylece Sultan Fuad, Kral Birinci Fuad olmuş ve Mısır'da Kral, İngilizler ve Vefd Partisi olmak üzere üç siyasi aktör öne çıkmıştır. Bu esnada 1928'de Hasan Benna tarafından Müslüman Kardeşler cemiyeti kurulmuştur. 1940'ta bu cemiyet Filistin mücadelesine destek vermek için bir süreliğine silahlanmıştır.

Bu dönemde ülkenin iç siyasetinde Vefd ve Kral arasında bir çekişme yaşansa da dış politikayı belirleyen aktörün İngilizler olduğunu söylemek mümkündür. 21 Nisan 1923 itibarıyla Mısır iki

¹ Bu dönemleştirmenin daha geniş kapsamlı bir versiyonu için bkz. Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, (İş Bankası Yayınları, İstanbul: 2015).

meclisli bir meşrutiyete dönüşmüş ve Zaglul başbakan olmuştur. 1927'de Zaglul'un hayatını kaybetmesinin ardından siyaset sahnesinde yükselen isim Mustafa Nahhas olmuştur. 1928-1952 arasında dönem dönem başbakanlık görevinde bulunan Nahhas Mısır siyasetinin en etkili isimlerinden sayılmaktadır. Bu yıllarda İngilizlerin Mısır siyasetindeki etkisi de devam etmiştir. Öyle ki İngilizler, Kral Faruk'a hükümeti kurma yetkisini Vefd'e vermesini dayatmış ancak Kralın kabul etmemesiyle Abidin Sarayı'nı tanklarla kuşatarak boyun eğdirmiştir. 1950 seçimleri Vefd'in kazandığı son seçim olmuştur.

Mısır siyasetinde İngilizlerin etkisinin kırıldığı en önemli olay İsmailiye'de yaşanan saldırı ve elli Mısır polisinin hayatını kaybetmesidir. Nitekim bu olayın ardından ülke çapında Müslüman Kardeşler ve diğer hareketlerin desteklediği gösteriler düzenlenmiştir. Gösterilerin büyümesinin ardından Mısır ordusu içerisindeki genç rütbeli askerler tarafından kurulan Özgür Subaylar Komitesi yönetime el konulduğunu açıklamıştır. İzleyen dönemde Mısır'da monarşi sona ermiş ve ülke bir cumhuriyet haline gelmiştir.

ABDÜNNASIR DÖNEMİ (1952-1970)

Yönetimi devralan ve Mısır'ın yeni cumhurbaşkanı olan Abdünnasır ilk olarak Kral Faruk'u yurt dışına sürmüş ve bir yıl sonra da 18 Haziran 1953'te krallığa son vermiştir. Abdünnasır 9 Eylül'de Birinci Toprak Reformu'nu gerçekleştirerek köylülere toprak dağıtmış, yabancı sigorta şirketleri, ticarethaneler ve bankaları millileştirmiş, Asvan Barajı'nın yapımını başlatmıştır. İktidarını güçlendirinceye kadar Müslüman Kardeşler'e serbestlik tanıyan Abdünnasır yeterli güce ulaştığını düşününce 1954'ten itibaren bu hareketin pek çok üyesini tutuklatmış, 1966'da ise İhvan'ın önde gelen üyelerinden Seyyid Kutub'u idam ettirmiştir. 1955-56'da şeri mahkemeleri kaldırmış ve devletin partisine Arap Sosyalist Birliği adını vermiştir. Ezher Üniversitesi'nde reformlar gerçekleştirmiş, tarikatları yasaklamıştır.

Nasır'ın dış politikasındaki temel öncelik ise Batı blokundan kopuş olmuştur. Bağlantısızlar Hareketi giriŐimi Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler ve Çekoslovakya ile yaptığı silah alım anlaşması gibi nedenlerden ötürü Abdünnasır Batı kamuoyunda adeta ŐeytanlaŐtırılmıŐtır. Mısır'ın Bağdat Paktı'na karşı çıkmadı sonrası Batı ile ilişkiler daha da bozulmuŐ, Süveyş Kanalı'nın millileŐtirilmesiyle İsrail ile ilişkiler iyice gerginleŐmiŐtir. İngiltere ve Fransa, Mısır'ın sosyalist ölkelere yakınlaŐmasını ve bu denli bağımsız bir dış politika izleme eğilimini bir tehdit olarak gördüğü için İsrail'in 29 Ekim 1956'da düzenlediği Sina istilasına destek vermiştir. Olaya gelen sert tepkiler, SSCB'nin gönderdiği nota, Mısır ve Suriye'nin uyguladığı yaptırımların ardından ABD, BirleŐmiŐ Milletler (BM) aracılığıyla istilacıların çekilmesini isteyerek 7 Kasım'da ateŐkes sağlanmıştıdır.

Nasır bütün bu mücadelelerden daha da güçlenerek çıkmıştır. Bu konjonktür ve yükselen Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle 1958'de Mısır ve Suriye birleŐerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuŐtur. Ancak izleyen süreçte yaşanan anlaŐmazlıklardan dolayı bu birlik üç buçuk yılda sona ermiştir. 1967'de İsrail-Mısır arasındaki Altı Gün Savaşı'ndan Mısır'ın büyük bir yenilgiyle çıkmadının ardından Abdünnasır durumdan kendisinin sorumlu olduğunu söyleyerek istifa etmiştir. Ardından Araplar Mısır, Beyrut, Őam, Bağdat ve Bingazi'de Abdünnasır lehine gösteriler düzenleyerek onu göreve çağırımıŐ, o da yeniden görevine geri dönmüştür. Nasır'ın 1970'te kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmesinin ardından ise göreve Enver Sedat gelmiştir.

ENVER SEDAT DÖNEMİ (1970-1981)

Göreve geldiği ilk dönemde Nasır'ın karizmasının gölgesinde kalan Enver Sedat güçlü bir lider olarak görölmemiŐtir. Ancak izleyen yıllarda kendine özgü bir siyasi çizgi izlediğinden ve özellikle

dış politikadaki kararlarından ötürü Sedat ülke siyasetinde önemli bir yer edinmiştir.

Enver Sedat, Nasır'dan çok farklı bir dış politika benimsemiştir. Bu anlamda en büyük fark Sedat'ın Sovyetler Birliği'ne mesafeli bir tutum benimseyerek Batı blokuna yakınlaşan bir siyaset izlemesidir. Sedat'ın bu doğrultuda birçok adım attığı görülmüştür. Bu bağlamda en önemli kararlardan birisi 18 Temmuz 1972'de sayıları 18 bini bulan Sovyet danışmanların görevden alınması olmuştur.

Enver Sedat Suriye ile birlikte İsrail'e açtığı Yom Kippur Savaşı'nın ardından siyasi konumunu daha da sağlamlaştırmış, hem ülke içinde hem de uluslararası düzlemde saygınlık elde etmiştir. Yine bu dönemde Enver Sedat'ın da desteğiyle bir araya gelen Arap ülkeleri petrol üretimini düşürme kararı almış ve uluslararası piyasada baskı kurmayı başarmıştır. Yom Kippur Savaşı'nda İsrail'in gerilemeye zorlanması Mısır ve Arap ülkelerinin öz güvenini belli ölçüde yeniden kazanmasını sağlamıştır.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger İsrail ve Mısır'ın liderliğindeki Arap ülkeleri arasında mekik diplomasisiyle arabuluculuk yapmış ve tarafların askerlerini geri çekmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerin ardından Sedat 19 Kasım 1977'de ABD Cumhurbaşkanı Jimmy Carter'in aracılığıyla Camp David Barış Anlaşması'nı imzalamıştır. Mısır'ın İsrail ile imzaladığı bu anlaşma büyük tepki çekmiş ve Mısır 27 Mart 1979'da Arap Birliği üyeliğinden çıkarılmıştır.

Enver Sedat'ın İsrail ile barış anlaşması imzalaması Mısır'daki birçok toplumsal kesim tarafından olduğu gibi İslami gruplarca da tepkiyle karşılanmıştır. Her ne kadar Sedat, İsrail Parlamentosu Knessette yaptığı konuşmasında Filistinlilere destek mahiyetinde söylemlerde bulunmuş olsa da onun bu eylemi İsrail'i tanıma anlamına geldiğinden Filistin halkına ihanet olarak yorumlanmıştır. Sedat bu dönemde attığı adımlarla kendi kabinesinden dahi muhalefet görmüştür. Fakat o da Abdünnasır gibi bütün muhalif

kişileri, hareketleri, partileri ve sivil toplum kuruluşlarını tasfiye ederek yönetimde kendini tek aktör haline getirmiştir. Bu politikalarıyla giderek daha fazla tepki çeken Enver Sedat 1981’de Yom Kippur Savaşı’nın yıl dönümünde düzenlenen suikastta öldürülmüştür.

MÜBAREK DÖNEMİ (1981-2011)

Sedat’ın ardından yönetime yine askeri bir figür olan Hüsnü Mübarek gelmiştir. Mübarek’in iktidarı otuz yıl sürmüştür. Mübarek’in dış politika önceliği de Sedat ile paralellik göstermiş, Mısır lideri bir taraftan ABD ile stratejik ortaklığa giderken diğer taraftan da İsrail ile iyi ilişkileri devam ettirmiştir. Mübarek dönemi boyunca Mısır’ın dış politikadaki iki önceliği ABD çıkarlarını korumak ve İsrail’in güvenliğine karşı oluşacak tehditleri engellemek olmuştur.

Bu dönemde Mısır izlediği ABD’ye yakınlama politikasının karşılığını görmüş ve Washington’dan en yüksek yardım alan devletler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Mısır, Mübarek’in iktidarda kaldığı dönem boyunca ABD’den yıllık 1 milyar dolardan fazla askeri yardım almıştır. Bununla birlikte gerek ABD gerekse IMF ve Dünya Bankası gibi Washington’ın güdümündeki uluslararası kuruluşlardan kalkınma yardımları da gelmiştir.

Mübarek döneminin iç siyasetteki en dikkat çeken politikası ise başta Müslüman Kardeşler hareketi olmak üzere ülkedeki muhalif grupların siyasi faaliyetlerinin kısıtlanması olmuştur. Bununla birlikte rejime tehdit oluşturma ihtimali bulunmayan Vefd Partisi, Nasırcı Demokratik Arap Partisi, Milliyetçi İlerleyici Birlik Partisi ve Yarın Partisi gibi siyasi oluşumların kısıtlı faaliyetlerine zaman zaman izin verilmiştir.² Mübarek rejiminin baskısını kırmak isteyen Müslüman Kardeşler 2005 seçimlerinde bağımsız

² Ali Oğuz Diriöz, “Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum İç ve Dış Politika”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 37, (2012).

adaylarıyla Meclise girmeyi başarmış fakat etkili bir siyaset izlemeleri mümkün olmamıştır. Nitekim Mübarek rejiminin baskısı nedeniyle 2010'daki seçimlerde Müslüman Kardeşler neredeyse tüm sandalyeleri kaybetmiş ve sadece bir milletvekilini Meclise sokabilmiştir.

Mısır'da artan demokratik talepler ve özellikle 2009'dan itibaren kötüleşen ekonomik durum işsizlik ve enflasyonun artmasına neden olmuş, gelir adaletsizliğinin derinleşmesi sosyoekonomik problemlerin toplumsal kesimler açısından katlanılmaz hale gelmesine yol açmıştır. Aralık 2010'da Tunus'ta bir sokak satıcısının kendisini yakmasıyla başlayan gösteriler kısa bir süre içerisinde Mısır'a da sıçramış ve milyonlarca Mısırlı ülkenin birçok şehrinde Mübarek karşıtı gösteriler düzenlemiştir. Mübarek yönetimi gösteriler karşısında on sekiz gün direnebilmiş ve otuz yıllık rejim 11 Şubat 2011'de sona ermiştir.

MURSI DÖNEMİ (2012-2013)

Mısır'da 2011'de yaşanan devrimin ardından ilk önce yönetim Yüksek Askeri Konsey tarafından yürütülmüştür. Bir seneden fazla süren bu dönemde Mısır dış politikasında esaslı bir dönüşüm yaşanmamış, eski yönetime paralel politikalar izlenmiştir. Haziran 2012'de yapılan cumhurbaşkanı seçimlerini Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin kazanmasının ardından ise Mısır dış politikası yeni bir yörüngeye oturmuştur.

Küresel düzeyde ABD ile iyi ilişkileri koruma gayreti içerisinde olan Muhammed Mursi yönetimi bir taraftan da kendi önceliklerini Washington'a hissettirmek istemiştir. Bu çerçevede İsrail ile ilişkilerin önceki yıllardan farklı olacağına dair işaretler ortaya çıkmış, bu durum hem Tel Aviv hem de Washington'da endişeye yol açmıştır. İsrail'in güvenliği anlamında hayati öneme sahip Mısır ile ilişkilerin olumsuz yönde seyretme ihtimali bu ülkeye müttefik Batılı aktörlerce de şüpheyle karşılanmıştır. Bu nedenle gerek ABD

Arap Baharı'nın ardından Mısır'daki dönüşüm sürecinin evreleri özellikle dış politika alanında açık biçimde gözlemlenmektedir. 2011'de Mübarek'in devrilmesi sonrası Yüksek Askeri Konseyin yönetime hakim olduğu dönemde dış politikada ciddi bir farklılaşma gözlemlenmezken Haziran 2012'de cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'nin bir yıllık iktidarı ise geçmişten ciddi kopuş anlamına gelecek gelişmelere sahne olmuştur. Bu dönemde bir taraftan Türkiye ve Katar'la yakınlaşma sağlanırken diğer taraftan da İsrail'e karşı sertleşen tutum Mursi'nin sonunu hazırlamıştır.

Temmuz 2013'te Suudi Arabistan ve BAE tarafından desteklenen Genelkurmay Başkanı Abdülfettah Sisi'nin başını çektiği askeri darbe Mısır'ın dış politika anlamında Mübarek dönemi koşullarına geri dönüşünün önünü açmıştır. ABD ve Avrupa ülkelerinin desteğiyle meşruiyet sorununu aşmaya çalışan Sisi rejimi Suudi Arabistan, BAE ve İsrail gibi bölgesel aktörlerin siyasi ve mali yardımıyla ayakta kalmaya çalışmaktadır.

2011 devriminden bu yana Mısır'ın dış politika alanında yaşadığı dönüşümü ele alan kitap aynı zamanda ülke iç siyasetinin dinamiklerini de göz önüne sermektedir. Bölgesel ve küresel aktörlerin Mısır'daki farklı yönetimlerle ilişkilerine kapsamlı bir biçimde odaklanan kitap ele aldığı dönem boyunca Mısır ile yakın ilişki içerisinde olmuş ya da Kahire'nin dış politikasında önceliği sahip ülkeleri de detaylı şekilde incelemektedir.

İSMAİL NUMAN TELCİ • AHMET GÖKÇEN • AHMET HÜSREV ÇELİK
BİLAL SALAYMEH • EMRAH KEKİLLİ • FATMA ZEHRA TOÇOĞLU
HAYRİ ÖMER KHANGER • İBRAHİM BACHİR ABDOULAYE • KADİR AYDIN
MEHMET RAKİPOĞLU • MENDERES KURT • MUHAMMED ALBOĞA
MUSTAFA CÜNEYT ÖZŞAHİN • MUSTAFA YETİM • OĞUZ GÜNGÖRMEZ
RUMEYSA AYVERDİ • TALHA İSMAİL DUMAN • TAMER KAŞIKÇI • VEYSEL KURT

